

és nagyobb anyagi lehetőségei, valamint jobb személyi feltételei birtokában az igények nagyobb részét tudja saját erőből kielégíteni, akkor csak kisebb mértékben veszi igénybe a másodfokú alrendszer képviselő szakmai információs központ szolgáltatásait. Ezekből a fejlettebb helyi szakmai információs rendszerekből fejlődnek majd ki további munkamegosztás útján az újabb másodfokú alrendszereket képviselő szakmai információs központok. Megfontolandó azonban, hogy meddig célszerű a horizontális munkamegosztást folytatni, hány másodfokú szakmai információs központ létrehozatalát célszerű népgazdasági szinten támogatni. Meggyőződésem, hogy a tárcák számának megfelelő számú információs központ nem jelent elegendően differenciált munkamegosztást, viszont nem tartanám célszerűnek ezeknek a szakmai információs központoknak a számát 20–30-nál többre szaporítani.

Esztétikai vonatkozású követelmények az olvasói övezet helyiségeiben

Az itt közölt írás az európai szocialista országok szakértőinek vállalkozásával készülő könyvtár-tervezési kézikönyv egy fejezete.

URBÁN László

Ennek a tanulmánynak a megírásában nem vezethet bennünket az a cél, hogy befejezett esztétikai kánonokat ajánljunk az olvasóknak. Nem lehet célunk, hogy az eddig kialakított kánonok egyikét vagy másikát önkényesen kisajátítsuk és kizárólagos érvénnyel alkalmazzuk, javasoljuk. Az esztétikum koronként és tájanként erősen változó, állandóan alakuló kategória. A témakörében felhalmozódó ítéletek sokfélék és nemcsak eltérők, de egymásnak kölcsönösen ellentmondóak is lehetnek. Nem törhetünk lándzsát sem a díszítési törekvések, sem az egyszerűség, sem a monotónia, sem a tarkaság mellett, nem adhatunk receptet, hogy miből mennyi a sok, mennyi a kevés. Csak arra vállalkozhatunk, hogy az eddigi tényszerű megállapításainkat és az egzaktan megfogalmazható követelményeket rögzítsük, amelyeket bármely esztétikai kánon alkalmazása esetén egyaránt figyelembe kell venni.

ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEK

Gondolatmenetünk megtervezésekor szembe kellett néznünk az egyszerűsítés rémével. Lineáris sorba kellett állítanunk a téma részleteit. Ennek során önkényes, vagy önkényesnek tűnő döntéseket kellett hozni például abban a tekintetben, hogy o l y a n r é

s z e k e t , a m e l y e k a z a l k o t ó t u d a t b a n s z i m u l t á n v a n n a k j e l e n , s z i m u l t á n f e j t k i h a t á s u k a t a t e r v e z é s e g é s z f o l y a m a t á b a n , o l y a n r é s z e k e t , a m e l y e k e g y m á s r a m e g h a t á r o z ó a n h a t n a k o d a - é s v i s s z a , o l y a n r é s z e k e t , a m e l y e k s z é t b o g o z h a t a t l a n u l h a t j á k á t e g y m á s t , m i l y e n e g y m á s u t á n i s á g b a n t á r g y a l j u k . A t e r v e z é s i f o l y a m a t o t v e z e t ő - s z e r v e z ő é p í t é s z – k ü l ö n ö s e n * a m u n k a f o l y a m a t m e g k e z d é s e k o r – , e g y s z e r r e á l m o d j a a z é p ü l e t e t k í v ü l r ő l é s b e l ü l r ő l . A l i g h a t u d j a e l m o n d a n i , h o g y m i k o r m e l y i k a s p e k t u s é l v e z p r i o r i t á s t . L e í r á s b a n k ö v e t h e t e t l e n g y o r s a s á g g a l v á l t j á k e g y m á s t a t é r f o r m á l á s i i d e á k , a m í g a n n y i r a k e z d t i s z t u l n i a k é p , h o g y l e g a l á b b a l e h e t e t l e n m e g o l d á s o k k e z d e n e k s z á m í t á s o n k í v ü l m a r a d n i .

A végső megoldás kidolgozásában, persze esetenként változó lehet a külső és belső megközelítés arányának megoszlása. Szerencsés esetben nincsenek külső megkötöttségek: nincsenek előírt párkánymagasságok, nincsenek korlátok az épület vízszintes kiterjedésében és nincsenek kivitelezői makacskodások. Ez a konstelláció azonban ezer eset közül egyben ha előfordul. Sokkal valószínűbb, hogy alkalmazkodni kell egy szorosan épült belváros, vagy egy más főfunkciójú épület-együttes (pl. egyetem, kultúrközpont, üzletsor stb.) kialakításának káoszához és hogy alkalmazkodni kell valamely – rajtunk kívülálló okból meghatározott – kivitelezőnek a technológiai színvonalához, eszköz- és anyag készletéhez, begyakorlottságához és üzleti érdekeihez.

A felsoroltak mellett szinte eltörpülni látszik az egyetlen érdembeli szempont: a tényleges tartalom, a funkcionális belső rend. Noha, ennek kellene az elsődlegesnek lennie. Végletes fogalmazásban azt mondhatnánk: a könyvtáros feladata, hogy tetszése szerinti rendben és mennyiségben állítsa fel a bútorait, amelyeket szükségesnek ítél: az építész feladata pedig az, hogy ezeket az ilyen módon felállított bútorokat a bennük tárolt anyagokat és a köztük mozgó embereket védje meg a természet – az időjárás – és a társadalom deviáns elemeinek ártalmaitól, de oly módon, hogy a rendeltetészerű használat feltételeit (a fényt, hőmérsékletet, levegőt, csendet) biztosítsa.

Ebben az értelemben a könyvtáros elsőszámú munkatársa a belsőépítész, aki a jó bútorokat és a célszerű elrendezést segíti megteremteni. Csak ezután következik az építész, aki – sajnálatos módon – sohasem javíthat, mindenkor csak ronthat, az eszmeileg kifogástalan megoldáson. És annál tehetségesebb, minél kevésbé lehet ezt észrevenni.

Természetesen előfordulhat, hogy a belső funkcionális rendből kiszervezett épületideál a külső környezettel összeegyeztethetetlennek bizonyul. Ekkor kezdődnek azok a mérlegelések, amelyek arra hivatottak, hogy a belülről még és a kívülről már elfogadható feltételeket meghatározzák. Ha ilyeneket nem sikerül találni, akkor az egész folyamatot új környezetbe helyezve kell megismételni.

E fejezet keretében ahhoz kínálunk tanácsokat, hogy a bútorokat hogyan szervezzük és milyen teljesítményeket várjunk el az épületektől, illetve az épületszerkezeti elemektől.

AZ ÉPÍTÉSZETI-TÉRBELI FORMA

A könyvtári belső tér építészeti-térbeli megformálásában tapasztalható egy ellentmondás, amelyhez hasonló probléma csak az áruházak építésénél tapasztalható. Itt azon-

ban sarkítottabban jelentkezik e gond. A könyvtár – legalábbis a nagykönyvtár – középület. De olyan középület, amelyben egyéni, parciális tevékenység folyik, amelyben a főfunkció az *e g y e s s z e m é l y e k* találkozása, egy, vagy több-kevesebb művel. Ha van is szerepe a közösségi tevékenységi formának, ez mindenkor szekundér jellegű a főfunkcióhoz viszonyítva.

A középülettel kapcsolatos térbeli-szerkezeti előképeink – évezredek óta alakult hagyomány folytán – nagy léptékű tereket, ezekkel arányos belmagasságokat sugallnak a beidegződéseinken át. Ettől a sugallattól a teremkönyvtárak alkotói évszázadokon át nem tudtak – talán nem is akartak – megszabadulni. Korunk könyvtárápítói azonban kénytelen lemondani a belmagasságok reprezentatív erejéből, mert a könyvek milliói nyomán elképesztő kubatúrájú épületek válnának szükségessé. A könyvtárápület hármastagoltságának klasszikus elve ideig-óráig elodázta a fordulatot: Kialakultak az üzemi jellegű zárt raktárak – 2,20 m-es belmagassággal – leváltak az irodák, és így az olvasóteremben még lehetett tartani a templom-hajókra emlékeztető méreteket (BMEKK).

Napjaink könyvtárosa azonban egyre kevésbé tud lépést tartani az olvasók igényeinek növekedésével, a látogatók öntevékenységét kell igénybe vennie saját maga tehermentesítésére, érdemibb feladatok teljesítéséhez. Ily módon arra kényszerül, hogy az egyre terjedelmesebb raktárakat is megnyissa az olvasók előtt, ezeket a tereket is az olvasószolgálat nyilvános övezetébe kapcsolja be. A raktár megformálása iránti igény az olvasótermekéhez közeledik, elmosódik a kicsikart különbség. Ezt a folyamatot erősíti a társadalom egészének etikai érése, és a civilizációs eszközök terjedésének, elérhetőségének javulása. Vonatkozik ez elsősorban a könyvre, de a másoló berendezésekre is.

Az olvasókba vetett – olykor csak kényszerű – hit eredményeként szaporodnak a raktárakba berendezett munkahelyek, és az olvasótermekben elhelyezett könyvek. Az olvasótermek magassága csökken, a raktáraké növekszik. Ezt a folyamatot az építész is látni kényszerül. Az ellentmondás alól megpróbál kitérni oly módon, hogy két-három szintet egy légtérbe kapcsol össze, aminek azután a könyvtáros látja kárát, de már későn. A reprezentatív belmagasságú terek felső légrétegeiben a legigényesebb gépi technika ellenére sem sikerül biztosítani olyan hőmérséklet és nedvességviszonyokat, amely a papír elvárható élettartamát ne rövidítené.

A könyvtári belső tér formálásának során tudatosítanunk kell azt a tapasztalatot, hogy a középületi jelleget kifejező reprezentáció eszköze nem lehet a belmagasság növelése; más eszközöket kell fokozottabban latba vetni. Nemesebb anyagokat, gondos kivitel, időálló dekorációt.

ÉPÍTŐANYAGOK ÉS FAKTURÁK

Amikor a könyvtári enteriőrökben alkalmazott építőanyagok tulajdonságait végiggondoljuk, szembe kell néznünk egy tudatosult, vagy tudattalan félelemmel: a könyvet anyagi minőségében kell szemügyre vennünk. Triviálisnak tűnik talán ez a szemlélet, de itt, ebben az összefüggésben nem lehet elhanyagolni a könyv anyagi mivoltát. Számos kitűnő belső építéssel megtörtént, hogy mindössze néhány napig gyönyörködhetett a dé-

delgetve alkotott könyvtárban; a műszaki átadás napjától addig a pillanatig, amíg a könyvtáros vette birtokba a bútorokat. Ekkor a könyvek tömege jelent meg ott, ahol korábban csupán bútorfelületek voltak láthatók és a könyvek fakturája összezúzott minden gyönyörű álmod.

A könyvtári belső tér megtervezésénél minden esetben tudatosan számításba kell venni azt a hatást, amelyet az esetenként adott gyűjtemények, vagy azoknak egyes részei a szemlélőre gyakorolhatnak. Többnyire abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy a tervezés megindulásának pillanatában mintát vehetünk a jövőből, hiszen nagyon ritkán építünk olyan könyvtárat, amelynek gyűjteménye frissebb lehetne a falaknál. Ettől a helyszíni szemléltől függően dönthetünk arról, hogy milyen mértékben engedjük érvényesülni a könyvek tömegét, vagy milyen mértékben törekedjünk arra, hogy minél eltakartabban kezeljük ezt a „matériát”. Ebben a vonatkozásban megengedhetjük magunknak azt az egyébként abszurdnak minősíthető szemléletet, hogy a könyvkötő műhelyeket belső építészeti eszközként vegyük számításba.

Ennek az ötletnek a felvetésekor távol áll tőlünk az a gondolat, hogy valamely szabványosított uniformisba bújtatott könyvsorok eszményét hirdessük. Semmi sem lehet lehangolóbb, mint a budapesti parlamenti könyvtár olvasótermében makulátlan kötésben sorakozó, falburkolat-szerűen felhordott jegyzőkönyv milliárd. Az elrettentésül idézett példa anyagának egyetlen mentsége, hogy nem is minősíthető igazán könyvtári állománynak. Levéltárinak inkább, s ez most nem témánk.

Amikor a könyvállományt, mint enteriőr képező anyagot vesszük szemügyre, meg kell állapítanunk, hogy az egyes könyvtártípusok gyűjteményei markáns különbséget mutathatnak. Elég, ha egyetlen pillanatra emlékeztünkbe idézzük bármely műemléki könyvtár állományának képét, és feltűnik, hogy miben különbözik korunk könyvtárainak belsőitől, hogy a könyvek halmazának kortól és anyagtól függő sajátos koloritja és fakturája van. Azonban a mai könyvtárak képe sem egységes. Más a szakkönyvtár és más a közművelődési könyvtár állományának látványa. A különbség megmutatkozik a könyvek gerincméret gyakoriságában, vastagságában, színezésében és kivitelében. Szakkönyvtárak állományában túlnyomó a 26–30 cm gerincméretű formátum. A testes kötetek mellett számottevő arányban – olykor döntő többségben – található füzet jellegű, egy ív körüli terjedelmű anyag. Minél speciálisabb témával foglalkozó műről van szó, annál kevesebb használóját feltételezi a kiadó, annál igénytelenebb kivittel ér be. A tekintélyesebb kiadványok, kézikönyvek presztizsének fokozására viszont előszeretettel alkalmazzák a sötétebb tónusú könyvkötő anyagokat.

Közművelődési könyvtár állományában a szélesebb közönségnek szánt kiadványok halmozódnak fel. Ezek között viszont a 17–21 cm-es gerincméret a leggyakoribb. Kisebb arányban gyűlnek be brosurák. A várhatóan nagyobb olvasottság reményében gyakoribb a keménykötés. A valóban forgandó könyveknél a kiadói kötéstől eltérő, speciális könyvtári kötés készül. Egyes könyvtárakban higiénés megfontolásokból fóliaborítás egységesíti az állomány minden darabját. Végül pedig színesebbnek – ha úgy tetszik: tarkábbnak – tűnik a gerincek tömegének összképe.

Fakturaképző hatása van az állomány rendszerezési elvnek is. Az ún. mechanikus raktári rendbe sorolt állomány a dokumentumokat gerincméret szerinti kategóriákba

csoportosítja. Az egyes polcokon közel azonos méretű könyvek sorakoznak. Betűrendben, vagy tematikus rendben szabadpolcra helyezett állomány esetén viszont lazább hatású a könyvek látványa. Különösen akkor, ha a folyamatos gyarapodás részére sok helyen hagynak szabad polcszakaszokat. Ilyen elrendezés mellett érvényesül az állványzat képe is. Míg viszont az előző típusban kevésbé.

Az enteriőr harmóniájának megteremtésében tehát nagyon sok múlhat azon, hogy milyen mértékben és milyen értelemben jut érvényre az állomány látványa. Ezt a látványt – a könyvtáros közreműködésével – bizonyos határok között módosítani is lehet. Különösen akkor, ha a könyvtárnak saját könyvkötő műhelye van, vagy rendszeresen ugyanazon külső céggel dolgoztat. Ilyen feltétel mellett kijelölhető a színskálának valamely intervalluma azzal a céllal, hogy az alkalmazott könyvkötő anyagok ezt a színcsoportot dominánssá tegyék a fakturában. Ez nem jelentheti a teljes állomány uniformizálását, csupán azt, hogy valamely spontán kialakult jelleget markánsabbá lehet tenni. A különböző állományrészekre csak abban az esetben szabad más-más szintartományt kijelölni, ha nagy méretű gyűjteményről van szó, amelyben a különböző állományrészek elkülönített terekbe kerülnek és az a célunk, hogy ezeknek a tereknek a színezését is elkülönítsük. Ilyen értelmű döntést azonban csak akkor szabad hozni, ha van arra biztosság, hogy ez a döntés az egyéb vonatkozásban megkövetelt flexibilitás érvényesülését nem akadályozza a későbbiekben. Az állomány fakturájának módosításában szerepet kaphatnak a szignatúrák. Az öntapadó, vagy egyéb módon felragasztott etikettek a kereskedelmi kínálatból és a könyvtáros ízlésétől függően ronthatják, vagy javíthatják az egész enteriőr leghangsúlyosabb elemének, a könyvnek a megjelenését. A könyvtáros által leggyakrabban elkövetett önkéntelen hiba: visszaélés a színek kínálatával, s minden lehetséges szín legharsányabb változatának alkalmazása a különböző irodalomszakok, vagy használati szabályok (prézens, ill. kölcsönzési jelleg) feltüntetésére.

Az etikettek bár viszonylag kisméretűek, mégis hangsúlyossá válhatnak annak következtében, hogy megjelennek az állomány minden egyes darabjának gerincén. Arra is képesek, hogy bizonyos szemszögből a bútoroknál is jobban érvényesüljenek. Egy könyvvel megrakott állványból csupán a polcok élei látszanak. Vagy, ha ezekre feliratokat rögzítünk akkor ezek is eltűnnek. Nem így az etikettek, amelyek mérete a polcélek szélességét meghaladja, láthatósága pedig a választott színek függvényében dominánssá válhat.

Fakturamódosító szerepük lehet a brosrák tárolására alkalmazható tékáknak, „papucsok”-nak. Ezek, ha következetes igényel kerülnek alkalmazásra, akkor igen jó szolgálatot tehetnek a leghangolóbb elemek eltüntetésével, vagy feljavításával.

Az állományt követően a legnagyobb elvi jelentőséget az olvasóasztalok felületének kell tulajdonítanunk a könyvtári enteriőrben alkalmazott anyagok fakturái tekintetében.

Ez a felületelem számottevő komponense a belső tér látványának. Csúcsforgalmi időszakban kevésbé, minél kevesebb a látogató, annál inkább érvényesül. E felülettel szemben elvi követelmény, hogy ne legyen magassfényű, mert azzal szembe tükrözné a fényforrásokat, fárasztaná az olvasót. További követelmény, hogy legyen kopásálló és kevésbé piszkolódó. Egyszínű felületeken a leghalványabb elszíneződés is, amelyet egy súlyosabb könyv mozgatása könnyen előidézhethet, vagy a legcsekélyebb karcolás is azonnal szembeszökő. Épp ezért szerencsés, ha az asztalfelületnek valamely texturája van. Példá-

ul faerezet, amely a maga szabályos szabálytalanságával a legkedvezőbb mértékben képes elviselni a használatból következő károsodásokat.

A padlófelület fakturája egyenes következménye a vele kapcsolatos dilemma eldöntésének. A kettős követelmény: könnyű takarítás, portalanítás egyfelől, másrészt a belső közlekedés csendesítése, a lépés zaj csökkentése. E kettő ellentmond egymásnak. Nagy forgalmú könyvtárban a zajok elnyelését kell fokozottan biztosítani. Erre a szőnyegpadlók szolgálnak. Kisebb szakkönyvtárakban, vagy raktárakban a tisztántartás igénye kerülhet kedvezményezett helyzetbe, minthogy kisebb a zajkeltés gyakorisága, illetve jelentősége (raktárban).

A mennyezet felületképzésében ismét a zajtompítás igénye áll előtérben, de ennek ellentéte itt nem a tisztántartás, hanem a kivitel költsége. Porózus szerkezetű álmennyezettel, vagy textilkárpittal igen jó mértékben lehet csökkenteni a hang visszaverődést. Ezeknek az anyagoknak sajátos fakturája már a látványával is képes a térben elvárható magatartás képzetét felkelteni. A felület tagolása lamellákkal, vagy kazettákkal, továbbá beborítása a fenti anyagokkal különösen jó eredményre vezethet. Persze valószínű, hogy ez kerül a legtöbb pénzbe, mert az épület kubaturájára is kihatással lehet.

A falfelületek kialakításában mutatkozik a legkevesebb probléma. Egyrészt, az egytér elv szerint szerkesztett könyvtáráépületben viszonylag kevés fal válik szükségessé. Másrészt ezeknek is legnagyobb részét könyvvállványok takarják, vagy a természetes fény irányába néző ablakok képezik. Az állványok teteje és a mennyezet közötti falcsíkok mérete a tér egészére vonatkozó elképzeléstől függően változó magasságú lehet, de a leggyakoribb a jelenlegi gyakorlat szerint egy 80–100 cm széles csík. Ennek a csíknak – ha lehet szerepe, az csak az lehet, hogy a könyvvállomány fakturáját ellensúlyozza, kiegyenlítse, vagy módosítsa. Ezt a célt nem szolgálhatja olyan felület, amelynek a könyvekéhez hasonló markáns karaktere van (pl. faragott kő) mert az csak zavaros képet eredményezhet. Ezért az egyszerűsége kell törekedni. Mivel azonban az említett okokból viszonylag kevés falra kell költenünk, bizonytal megengedhetjük a nemesebb anyagok alkalmazását is, hogy ezzel elkerüljük, vagy ellensúlyozzuk az egyszerűség olykor olcsó hatását.

SZINEK, FÉNYEK ÉS ÁRNYAK

Az állomány spontán, vagy módosított fakturájának függvényében kiválaszthatók a színek. A választás történhet oly módon is, hogy az egész enteriőr az állomány dominánsához igazodik, és történhet úgy is, hogy annak ellentétét képezze. De bármilyen szintartományra essen is a választás, a tónusok megválasztásakor még egy igen lényeges tényezőt kell figyelembe venni – a megvilágítást. A megvilágítás módja összefüggésben áll a könyvtár funkciójával, típusával. Ebből következően meghatározó jelentősége van a színek és tónusaik kijelölésében.

A megvilágítás módja (ha véglegesen egyszerű szabályt akarunk megfogalmazni) két tényezőtől függ: az állomány méretétől és forgási sebességétől. Nagy állomány és alacsony forgási sebesség esetén a fő közlekedési vonalak jó általános világítása mellett a helyi világítás kap nagyobb szerepet. Kisebb állományú és nagy forgalmú könyvtárakban a terek

egészére kiterjedő általános világítás szokásos. Ez a főszabály alkalmazható egyes állományrészek vonatkozásában is. Tehát, ha az állomány egészére nem azonosak a fenti ismérvek, akkor egy könyvtáron belül mindkét világítási rendszer számításba kerülhet.

A főszabály érvényesítésének mértékét módosíthatja az épület jellege: a traktusok száma, az épületszerkezet, stb. Régi épületek könyvtári célú átalakításánál gyakran kell alkalmazni helyi világítást, mert a külső határoló falak teherhordó jellegéből következően viszonylag kisebb ablakméretekkel számolhatunk és az ablakok között hamarabb lehet szükséges a mesterséges világítás, mint az ablakok közelében. Nagy mélységű terek középső traktusaiban a nap egésze folyamán szükséges lehet a mesterséges világítás, és pedig a természetes fényhez hasonló színösszetételű, hogy az átmeneti övezetben, ahol kevert világítással kell számolnunk töretlen maradjon a tér egysége. A fényforrások minőségének, a világítás módjának elhatározása után visszatérhetünk az enteriőrben alkalmazni kívánt színek tónus értékeire. E tekintetben ajánlatos betartani azt az elvet, hogy minél nagyobb teret engedünk a helyi világításnak, annál világosabb tónusokat válasszunk, illetve minél sötétebb színeket alkalmazunk, annál erősebb legyen az általános világítás. Amennyiben azonos szint adunk a olvasóasztaloknak és állványok bétű (oldal) felületeinek, úgy annak tónusértéke vagy legyen teljesen azonos, vagy pedig határozottan különüljön el. Ha csak csekély tónuskülönbséget alkalmazunk előfordulhat, hogy a megvilágítás napszakonkénti változásai során megváltozik az enteriőr karaktere: vagy a természetes fényben vagy az esti megvilágításban összemosódnak, monotonná válnak a tárgyak.

A kulturális és oktatási intézmények közül a könyvtár szól leginkább az egyes emberhez. Gyűjteményét, választékát azért bővíti-gyarapítja, hogy a legszélsőségesebb igényeket is ki tudja elégíteni. Ez a mentalitás tükröződhet az enteriőr kialakításában is. Vannak fotofil személyiségek, de olyanok is, akik menekülnek a túl erős fénytől. Mindkét magatartásfajta képviselőinek meg kell teremteni az alkalmat arra, hogy jól érezhessék magukat a könyvtár terében.

MŰVÉSZETI ESZKÖZÖK AZ ENTERIÖR EGYSÉGÉNEK MEGOLDÁSÁBAN ÉS MEGTARTÁSÁBAN. AZ ESZKÖZÖK KOMBINÁCIÓINAK ELVEI

Az építészeti-térbeli formák, az építőanyagok és fakturáik, a színek és megvilágítások csupán egyik csoportja az enteriörképző eszközöknek. Ezeken túl következnek azok az elemek, amelyek az egyes|rendeltetését beteljesíteni hivatottak. Ezek között is elsősorban a bútorok, burkolatok, díszítések, és a hangulatmódosító eszközök, végül az épületgépészeti felszerelések. Mindezeknek az e r e d e n d ő e g y s é g é t az építész és társa a belsőépítész hivatott megteremteni, mesterségének tanult szabályai szerint. Itt azonban mégis el kell időznünk, kisebb kitérőt kell tennünk. Mert amennyire szükséges, hogy a könyvtárak tervezéséhez minden lényegeset elmondjunk a könyvtárról az építész hasznára, annyira kívánatos az is, hogy a könyvtárosok is tájékozottak legyenek építészeti alkotó szerepükről és tevékenységükben tudatosság érvényesüljön. Az enteriör képző eszközökkel kapcsolatban tudatosítanunk kell ezeknek időbeli dimenzióit. A viszonylag időtlen

módon létrehozott épületszerkezet keretein belül minden mást többé-kevésbé, lassabban- gyorsabban változó élettartamú komponensnek kell tekintenünk. Az épületben közlekedő személyek nemcsak a szőnyeget, de még a lépcsőfokok éleit is elkoptatják, a napfény elroncsolja a függönyöket, kifakítja a színeket, az olvasók a kárpitozott ülőbútorokat rongyosra és rozogára ülik, az asztalok felkarcolódnak, a bútor- és falfelületekre elektrostatikus töltésű porszemek vonnak sötét réteget. Az lehet változó, hogy ezeket a komponenseket milyen időszakonként kell felújítani, de a kényszer változtathatatlan.

A fentieknél gyorsabban változó komponens mindaz az élő – szerves – elem, amelyet a holt tárgyak lazítására a térbe helyezünk: zöld növények, virágok, terráriumok vagy akváriumok. Ezeknek évszakokhoz kötődő változásai után számolnunk kell a belső tér n a p s z a k o n k é n t i változásaival, a nappali és az esti enteriőr elemeivel. Végül – a teljesség kedvéért – ide kell sorolnunk azokat az eszközöket is, amelyek egy-egy tér egy-egy pillanatnyi, vagy órányi hangulatát módosítják. Ezek – a hanghatások fakadhatnak egy széphanjú óraszerkezettől, vagy valamely elektroakusztikai eszközök komplexumából.

Az időtől független és a szükségszerűen változó komponensek között meghatározatlan helyet foglalnak el a képzőművészeti alkotások. Ezeknek egyrésze az idő múlásával arányosan értékben növekedik. Más része devalválódik, s egyik-másik közömbös marad. Egy képzőművészeti alkotás értéke romolhat, ha a tartalma elavul, vagy visszajára fordul, ha stílusa „kimegy a divatból”, ha fizikai kár éri, vagy egyszerűen; nem áll ellen az időnek, ami többnyire kémiai pusztulást jelent.

Nos, bármi legyen a tárgyak, díszek pusztulásának oka, a könyvtárosnak éberrel őrködni kell sorsuk felett, mert a leromlott elemeknek is van enteriőralkotó hatásuk, de bizonyára ellentétesek az eredetihez viszonyítva. A felújítások során művesen (művelten) kell a könyvtárosnak eljárnia. Ha e tekintetben kételyei vannak saját ismeretei iránt, akkor az enteriőr tanult szakembereivel konzultálva hozzon döntéseket.

Az esztétikum normái – mint korábban is utaltunk rá – koronként és tájanként, társadalmanként változóak. A normák között vannak általánosabb érvényűek, és vannak esetlegesebbek. Vannak elviek, és vannak intuitívok, tudatosak és spontán érvényesülők. Egy példával élve; a világnak bármely táján járva találunk példát arra, hogy az ösztönösen díszítő ember a színskála három, négy vagy több alapszínének egymás mellé halmozásával ritmikus változtatásával kívánja kiváltani a maximális hatást (ami persze egyaránt kelthet gyönyörködést és viszolygást). Vitathatatlan, hogy ez a spontán norma éppen úgy része az esztétikumnak, mint bármely rafinált kánon. Az enteriőr naponkénti és sok éves életében a könyvtáros célja épp úgy lehet az is, hogy a készen kapott teret egy újabb, valamely másfajta esztétikumhoz közelítse, mint az, hogy eredeti módján megőrizze. Ha ehhez vannak eszméi, van meggyőződése, akkor azon nem vitatkozhatunk. De ha ilyenek még nem lennének, akkor kínálnunk kell néhányat.

Elsőül a f u n k c i ó k t i s z t e l e t é t . Bármi kerüljön is a térbe, az a tér és az eszközök rendeltetését ne korlátozza. (A zöld növények indáikkal-leveleikkel ne takarják el a könyveket, csipketerítők ne tegyék használhatatlanná az íróasztalokat, hangkuliszszák, háttérzenék ne üldözzék az elmélyülni vágyót, a székekben lehessen huzamosan üldögélni, legyen mód más-más testhelyzetben támaszkodni, más-más izmokat pihentetni, stb., stb.) A dolgok méretei is igazodjanak a rendeltetésükhöz.

Az arányok tisztelete nehezen normázható követelmény. Aligha akad esztéta, aki pl. az aranymetszés szabályait kérje számon egy könyvtári térben. De arra lehet vigyázni, hogy a főfunkció, és az esetleges jellegű elemek aránya az előbbiek javára billenjen: hogy a térben egyenletes legyen a bútorok eloszlása; a közlekedő területek sem zsúfoltabbak, sem tágasabbak ne legyenek a hasznostereknél. Az arányok, a térben alkalmazott eszközök arányainak jelentéshordozó tulajdonságaik vannak. Az arányok függvényében válhat ugyanaz a tér bántóan zsúfolttá, amely más módon kihívóan reprezentatív lehet.

A ritmus tisztelete a rendezettség hatását kölcsönözheti. Két, három, vagy négy bútor darab, vagy bútorcsoport analóg telepítése, hasonló elrendezése az ismétlődés eszközével fokozza a térélményt, felkelti a tájékozódás lehetőségébe vetett hitet, ami nem utolsó cél egy könyvtárban. A ritmus-teremtési törekvésben gyakran alkalmazott rendezési elv a szimmetria. Könnyű, de kockázatos eszköz. Csak akkor engedhető meg, ha a dolgok lényegéből következik. Az olvasótermi asztalok szimmetrikus elrendezése például csak akkor engedhető meg, ha a jobb és balkezes látogatók aránya közel megegyezik (ami alig valószínű) vagy ha elhanyagolható a természetes világítás iránya és aránya.

A díszítés tisztelete. Leginkább arra vonatkozik, hogy normái nem logikai eredetűek. Ugyanakkor dialektikusan változóak. Ismételten a burjánzás irányába haladnak, majd ismételten a „tabula rasa” dictiójához térnek vissza. Bárhol tartson is ez a folyamat az adott enteriőr megalkotásakor, a díszítés funkciót kaphat. Egységbe foglalhat mindent, ami az enteriőrben megjelenik. Ebben az értelemben persze díszítésnek minősülnek azok a stílárius jegyek is, amelyek a berendezést képező egyes bútorok lényegéből, szerkezetéből következnek. Tehát díszítő értelemben vehetjük számba a csőprofil, a négyzetlap metszetű zártszelvényt, akár nikkelezve, akár feketére, akár színesre lakkozva, ha az minden bútoron megmutatkozik. De ilyen egységteremtő, összetartozást kifejező eszköz lehet a bútorsarkoknak azonos ívű lekerekítése, vagy szögletes tompítása is. A könyvtári térben igen nagy számban kívánatos feliratok betűtípusai, kivitelezése dísz is, és összetartozást, kohéziót teremtő erő is lehet. Természetesen szerepet játszhatnak egyéb, szorosabban vett értelemben díszítésnek minősülő eljárások is, akár a mértéktelenség mértékéig is, ha a környező kultúra ezt sugallja. Ennek megítélése persze már nem tartozhat e tanulmány keretébe, hiszen művészetről, annak legmélyebb kérdéseiről és részleteiről van szó.

A hamisítás tisztelete. Kissé bizarr követelmény, de szóra érdemes. Két nagyobb eltérő kategóriáját kell figyelemre méltatni: a sekélyeset és a nagyvonalút. Amilyen jó hatású lehet az utóbbi, olyan rossz a másik.

Sekélyes hamisításról van szó, ha a habarcsos vakolatra olajfestékkel márvány erezetet, téglaburkolatot vagy tapétával ciklop köveket hordanak fel. Ebbe a kategóriába tartozik az is, ha a pvc padlóburkolat parkettát, vagy intarziát mímél. Egyik sem lesz értékebb, csupán hamisabb.

A nagyvonalú hamisítás más minőséget hoz létre. Gondoljunk a régi teremkönyvtárak boltozott mennyezetein felhasadó kék egekre, felhőkön támaszkodó, mitoszi hősökre és szimbolumokra, vagy gondoljunk a falsíkokat terekké csaló perspektív freskókra.

Eszünkbe sem jut, hogy ez csalás, hiszen olyan természetes, hogy az! És elfogadjuk a játékot, hagyjuk becsapni magunkat a játék örömeért, mint a színházban és a művészetekben általában.

Napjainkban is szokás az ablakon át valóban látható olykor lehangoló látvány helyett egészségesebbet láttatni diapozitív filmfóliákkal, nyomatokkal. Bár ezek éppen a háttérben állnak a család fent említett két kategóriájának, s gyakran csak a szemlélő dolga, hogy melyikbe sorolja őket.

AZ ENTERIÖR TÉRBELI STRUKTURÁJÁNAK FORMÁLÁSA

Az előzőekben, érintőleg szó esett a könyvtári tér belső ellentmondásáról, a középület jelleg és a funkció, a hasznos belmagasság kérdéséről. A továbbiakban részletesebben kitérünk arra, hogy a belső tér ideája milyen módon hat vissza az épület egészére és ezen belül elsősorban az épület-szerkezetekre, az egyes terek és tércsoportok arányaira, kapcsolataira. E fejezetben axiomaszerűen elfogadottnak tekintjük a modul-hálóban történő szerkesztést, és az épület teherhordó szerkezetének pillérhálószerű kialakítását. Ez a két feltételezés a világszerte egységesülő építési technológia ismeretében jogos, és a könyvtári funkcióval nem áll ellentétben. A könyvtárépület egyik jellegzetessége az átlagos lakó-, iroda-, és középületekhez viszonyítva az átlagon felüli födémterhelés. A berendezés zsúfoltságának függvényében nem ritka a $600\text{--}1000\text{ kg/m}^2$ teherbíró képesség, sőt tömörraktárakban 2500 kg/m^2 is lehet ez az érték. A rendhagyó igénybevétel miatt a födém-szerkezetek vastagságát csak akkor lehet gazdaságos keretek között tartani, ha a függőleges alátámasztás viszonylag sűrű. Ez a követelmény nem kielégíthetetlen, mert a térben álló pillérek a könyvtári funkció beteljesedését nem gátolják, és a többnyire sűrű bútorzat között elenyésző jelentőségűek, esztétikailag sem zavarók.

ENTERIÖR ÉS AZ ÉPÜLETSZERKEZET

Az építéstervezési modulháló nemzetközileg legelterjedtebb egysége a 0,3 m. Az előregyártott épületszerkezetek, épületgépészeti berendezések többségét e méretnek egész-számú többszöröseiben alakítják ki. Egyes országokban kedvelt többszörös egység az 1,2 m; más országokban az 1,5 m. Ezeknek közös többszöröse, a 6,0 m és a 12,0 m különösen gyakran fordulnak elő. Szokásosak még a 7,2 és a 8,4 m-es szerkezetek is.

Az ezek közötti választást predeterminálhatja egy, vagy több külső körülmény. De – szerencsés esetben – diktálhatja a belső funkcionális rend is.

Ekkor ismét rögzítenünk kell egy talán triviális igazságot: könyvtárban a legkarakterisztikusabb bútor a könyvállvány, s az épületet ehhez, ennek méreteihez kell igazítani.

A könyvállványok rendszere – minél nagyobb a könyvtár, annál jellemzőbb mértékben – egymással párhuzamosan közlekedő utak mellé szerveződik. Az egymással párhuzamosan sorakozó könyvállványok ritmikus távolsága az állványokon tárolt könyvek jellemző méreteiből és az állványok között közlekedő személyek számától függ. Olyan belső, elzárt raktárban, amelyben csak a könyvtáros közlekedik, s ahol átlagos méretű

könyveket őriznek, 1,10 m állványtengely távolság is elegendő lehet – helyszűke esetén. De teljesen kielégítő modullal egybevágó 1,20 m-es érték. Ha számolni kell azzal, hogy az állványok közötti folyosószakaszokon két-két személynek – olykor – el kell férni egymás mellett, akkor a tengelytávolságot minimálisan 1,50 m-ben, lehetőség szerint azonban 1,80 m-ben kell meghatározni. Igényes színvonalú közösségi terekben nagyforgalmú szabadpolcos könyvkiválasztó övezetben 2,00 m körüli, vagy még ennél is nagyobb tengelytávolság szokásos. (A tengelytávolság az állványok közötti folyosók hosszával is összefügg. Ha hosszabb a folyosó gyakoribb a közlekedők találkozásának valószínűsége, szélesebb, tágasabb méretezés kívánkozik.)

Minél nagyobb a könyvtár, annál valószínűbb, hogy többféle állványtengely távolság kerül alkalmazásra. Az épületszerkezetnek pedig lehetővé kell tennie mind a sűrűbb, mind a ritkább állványozást. Ezért a szerkezet modulhálóját úgy kell megválasztani, hogy annak mérete az alkalmazandó tengelytávolságok közös többszöröse legyen. Éspedig általában a legkisebb közös többszörös, mert ezen az áron érhető el a födémszerkezet vastagságának csökkentése.

Közművelődési könyvtárakban a 6,00 m-es pillértengelytávolságot választják előszeretettel, mert az 1,2; 1,5; 2,0 m-es közőket kínálja. Az állomány volumenéhez viszonyítva kisforgalmú szakkönyvtárak építéséhez a 7,2 m-es szerkezet az 1,2, 1,44 és 1,8 m-es tengelytávolságok lehetőségét kínálja.

A könyvtár építésben gyakran hangoztatott elv, a flexibilitás igénye, arra kényszeríti a tervezőt, hogy az alaprajzi sík mindkét kiterjedésének irányába azonos kiosztású modulhálót, és épületszerkezet-rendszert válasszon, mert csak ezen az áron biztosíthatja, hogy a létrejövő belső térben az állványok telepítésének rendje 90°-kal elforgatott módon is zavartalan legyen.

A kétoldalas – térben álló – könyvállványok vastagsága (0,42 vagy 0,50 m) a könyvek leggyakoribb méreteiből következik, de egyúttal az épületszerkezeti méretekre is hatással van. A térben álló pillér vastagsága is ehhez kell, hogy igazodjék. Mégpedig vízszintes méretének mindkét kiterjedésében, a fenti értéken belül célszerű maradnia, ismét csak a bútorozás átrendezhetőségének, a flexibilitásnak érdekében.

A teherhordó szerkezeteket követően a külső térhatárolókra, az ablakokra és falakra kell figyelmet fordítani. A modern építészet kánonjának egyik pontja gyakran sarkallja az építészeket a szalagablakok és ablakfüggöny-falak eltűzésére. Ez az idea a belső tér kihasználásakor bosszulja meg magát. Az ablakok közelébe nem lehet állványokat telepíteni, s egy tágasra méretezett térről könnyen kiderülhet, hogy képtelen a rendeltetését teljesíteni, a kívánt mennyiségű állomány nem helyezhető el benne. Ezért gondosan mérlegelni kell, hogy a külső határoló felületnek mely szakaszain kívánható meg, ablak helyett tömör falfelület. Például a sarkok közelében az egyik síkban feltétlenül, akár hat métert is meghaladó hosszúságban.

Általában tapasztalható, hogy minél nagyobb kötetszám tervezendő egy alaprajzi egységre, annál kevesebb ablak felület kívánatos. Ami természetesen nem jelentheti azt, hogy az olvasókat sötét terekbe kell kényszeríteni. Az ablakok és az olvasóhelyek együttesét ettől a szabálytól függetlenül kielégítően kell kialakítani.

A KÖNYVTÁRI BELSŐ TÉR ÉPÍTÉSÉNEK ÁLTALÁNOS ELVEI ÉS MÓDSZEREI

A könyvtáráépület tereiben igen nagy jelentőséget hordoznak a bútorok. Szinte bármilyen építészeti térből lehet könyvtárat csinálni jó bútorokkal, de a legjobb építészeti eszközök sem feleltetik a butorzat gyengéit, ha ilyenek vannak. A könyvtári bútorzat egyik sajátossága, a viszonylagos sűrűség, olyan tényező, amelynek ismét lehetnek épületszerkezeti konzekvenciái. Itt most nem a földemterhelés már említett mértékére utalunk, hanem a bútorok lábainak jelentőségét szeretnénk tudatosítani. Éspedig egy olyan szempontból, amely az ipari fejlettségnek csak egy viszonylag magas fokán kap hangsúlyt, de akkor elkerülhetetlenül. Ez pedig az épület üzemeltetése során felmerülő, elvi jelentőségű napi kérdés: a tisztántartás, a takarítás. A modern, nagygépes takarító technológia szöszerinti összeütközésbe kerül a bútorok lábaival, mint sarok-képző elemekkel. Az épület és bútor tervezésének ez a szempontja a kórház és a szálloda építés területén már számottevő tapasztalatokat és kialakult módszereket eredményezett. Általánosan megfogalmazott céllá vált a bútorlábak számának – viszonylagos – csökkentése. Ennek eredményeként terjednek gyorsan a beépített bútorok – ami ellentmond a flexibilitás elvének. Terjednek a csökkentett számú lábbal készült bútorok. Könyvtári állványok esetén ez azt jelenti, hogy míg korábban minden egy méter körüli hosszúságú állványszakaszt közvetlenül a padlóra támasztottunk, addig a jövőben egyre nagyobb lesz az igény arra, hogy például három méter körüli hosszúságú állványszakaszokat képezzünk, amelyek 50%-kal csökkenthetik az inkriminált lábak számát. E gondolatmenet végén logikusan jelenik meg az ötlet, hogy a bútorokat sokkal célszerűbb lenne függeszteni, mint felállítani. És ebben az esetben az állványok össz súlya és hasznos terhe az egyes helyiségeknél nem az alsó, hanem a felettes földem szerkezetének adódik át. Ez pedig ismét épületszerkezeti kérdés, megnövelve annak a gondjával, hogy a mennyezeten a flexibilitást is lehetővé tevő sűrű háló formájában biztosítani kell a felfüggesztés csatlakozó-pontjait.

Ennek a kérdésnek megoldásához sem alakult ki egységes, egyértelmű recept. De az eldöntése az egyes konkrét tervezési feladatok esetében korábban esedékes mint az épületszerkezet statikai számításainak megkezdése. Azt is lehet mondani, hogy a tervezés gondolatmenetét a legutolsó munkafolyamat – a takarítás – technológiájának függvényében kell megkezdni.

A BELSŐ TÉR TAGOLÁSA

A belső tér tagolására számos eszköz használatos. Elsősorban falakra szoktunk gondolni ezzel kapcsolatban, pedig nehéz pontosan megmondani, hol kezdődik az igazi fal, és milyen az „igazi” fal. Eszközeinket célszerű úgy csoportosítani, hogy azok más-más minőségű izolációra képesek.

A tökéletes fal átláthatatlan, szegelhető, teherbíró, színezhető, hő-, és hangszigetelő (sugárálló, golyóálló stb.). Bizonyos tekintetben hasonló teljesítőképességű lehet egy két-

rétegű üvegfal, egy, vagy mindkét oldalán függönytakaróval. Ennek az eszközkombinációnak azonban meg van az a többlete, hogy átláthatóság dolgában időszakosan tetszőlegesen, változtatható.

A puszta üvegfal csak a légmozgásokat gátolhatja tökéletesen; a hangot átszivárogatja, a látványt alig korlátozza. Egy függöny önmagában csupán optikailag határolja le a teret, egy vízmedence, vagy egy kordon zsinór pedig – többé-kevésbé – csak jelképesen. A különböző rendeltetésű tereink illetve térrészeink határoló belső elválasztó vonalain gondosan kell mérlegelnünk, hogy milyen okból és célból, milyen mértékben szükséges az izolálás. Tudatosítanunk kell, hogy minden fal bezártság-érzést kelt (ami olykor persze lehet kívánatos is) és hogy a rajta való áthatolás, a legzajtalanabban működő ajtók esetén is „zajjal” jár, pusztán abból következően is, hogy megváltozik az ajtó nyitás által összekötött terek akusztikája. És persze a legtöbb ajtó nem is minősül zajtalanoknak.

A könyvtári térben elsődleges tagolási cél, hogy a csendet kívánó terektől és egymástól elhatároljuk azokat, amelyekben szükségszerűen, vagy esetlegesen zajos, hangos tevékenységgel kell számolni (telefonálás, gépirás, megbeszélés, vita, ipari jellegű munka, stb.). További cél a látogató közönség szabad mozgás-körének kijelölése, valamint a különböző légállapotra tervezett üzemű terek (raktárak, műhelyek, WC-k) elhatárolása.

A térhatárolás tekintetében két tényezőnek van kitüntetett jelentősége: az állományvédelem mértékének, valamint a forgalom és a személyzet mennyiségi viszonyának. Az állományvédelem egyrészt az eltulajdonítás és csonkítás megakadályozására irányul, másrészt a dokumentumok anyagi állagának konzerválására. Ez utóbbi szempontjából – a szakértők véleménye szerint – 12–18 C^o hőmérsékletű légállapot kívánatos, ami viszont a könyvek közötti tartózkodásban kényelmetlen. Minél kisebb a könyvtár megőrző feladata, és minél nagyobb az egy könyvtárhoz viszonyított forgalom, annál kevésbé kívánatosak a falak. Az egy-tér elv megvalósításának határai elég szélesek lehetnek tehát, de éppen ennek a szabadságnak eredményeként az egyes terek élményében a falak jelenléteinek aránya, jelentősége mérsékelt. A könyvtári enteriőr jellegzetessége a más terekhez viszonyítva zsúfolt bútorzattól következik. Ez a bútorzat válik sok tekintetben térképző, térosztó elemmé. Zsúfolódása olyan mértékű is lehet, hogy a teret teljesen betölti, vagy szinte atomi részecskékre szabdalja. Az olvasói övezethez kapcsolódó szabadpolcos állványzat – ha raktárszerű kiképzést nyer – бүтү felületeivel határolni képes a teret. Fokozza ezt az, ha az állványközökben helyi világításra rendezkedik be a könyvtár, és ezért az állványközök többsége, az idő legnagyobb részében sötét, mély nyílásként kapcsolódik.

Természetes térosztó elemként jönnek számításba a magasabb állványok. Ezek elrendezése kétféle módon szolgálhat a tér tagolására: homlokfal-szerűen, és zárttömb formájában. A homlokfalszerű tagolás céljára egyetlen sor kétoldalas állványzat szolgál, amely a külső határoló fal síkjára merőlegesen helyezkedik el, és kisebb optikai egységekre tagolja az ablak-sorok mentén a természetes megvilágítás közelébe telepített olvasóhelyek sávját, amely egyébként hajlamos arra, hogy „kutyanyelv” vagy „nadrágszj” formát öltson.

A magas könyvállványok zárt tömbszerű csoportját akkor használjuk térosztó elemként, ha sok traktusos épületszerkezet középső részét kívánjuk körülhatárolni. Abban a traktusban, amelyben már nem számolhatunk azzal, hogy az oldalirányból jövő ter-

mészertes világítás a nap bizonyos szakaszaiban önmagában kielégítő legyen, ahol vagy felülvilágítással, vagy napközben is mesterséges fénnel kell már számolnunk, ott egy-egy „raktárszerű” sávot közbeiktathatunk. Ezek igen nagy mennyiségű szabadpolcos állomány elhelyezésére adnak módot, és nem gátolják számottevően a belső forgalmat. Csúpn optikailag tagolják a teret különböző övezetekre.

Fentiekből következik az is, hogy a térnek azokban a részeiben, amelyekben megőrizni kívánjuk az optikai egységet, az állványok magasságát is korlátok között kell tartanunk. Ellenkező esetben falszerű hatást váltanak ki.

A belső tér szintbeli értelmében vett tagolásával is foglalkoznunk kell. Régi épületek, nagy belmagasságú tereiben, vagy új épületek reprezentatív célból megnövelt belmagasságú tereiben kívánatos lehet a szintbeli tagolás: galéria, karzat, mezanin, podeszt kialakítása. Talajszinten levő (alápincézetlen) helyiségekben, különösen gyermekkönyvtárakban szokásos szint-játék a lépcsős szélű „medence” lemélyítése. Ez utóbbiról sietve meg kell jegyezni, hogy funkcionális rendeltetése is van, ha a könyvtárosok beiktatnak egy-egy mesefelolvasást – az olvasási kultúra elmélyítése, az írott és a mondott szöveg közötti összefüggés érzékeltetése céljából – és ehhez 15–35 főnyi hallgatóság kötetlen helyetfoglalása szolgálatába áll a medence.

A galériák, karzatok, mezzaninek közös célja a férőhely, a könyvek és az olvasók férőhelyének viszonylagos növelése, a kubatúra jobb kihasználása. Ezeknek a méretezésénél törekedni kell arra, hogy a galériák alatt és fölött minimálisan 2,20 m szabad magasság legyen, amelybe nem nyúlnak bele szerkezeti elemek és világító berendezések. Állományvédelmi szempontból pedig számolni kell azzal, hogy a 4,5 m-t meghaladó belmagasságú összefüggő légtérben, ahol az alsószinten elhelyezett ülőbútorok magasságában is biztosítani kell a huzamos ülőfoglalkozáshoz kívánatos hőmérsékletet, ott a mennyezet alatti légrétegben elfogadhatatlan állapot alakul ki. Ezért az állomány tárolására szolgáló bútorok nem közelíthetik meg 0,5 m-nél jobban a mennyezetet. Még így is fennáll annak a veszélye, hogy a bútorok tetejére helyeznek könyveket, amelyek már „belenőnek” a túl meleg és túl száraz légpárnába. Mindez természetesen felesleges óvatosság, ha a megkívánható mértékű légcserét kifogástalan gépi berendezés garantálja.

A podeszt pusztán az építészeti-tér élmény gazdagítására alkalmazott eljárás, amelynek könyvtár technológiai előnyei nincsenek. Minthogy a tér befogadóképességének növeléséhez nem járul hozzá, alapterületi haszonnal nem jár. Hátrányáról viszont lehet beszélni, mert a szintkülönbségből szükségessé váló lépcsők a könyvtáros kézikocsijának – amelyet a visszavett könyvek helyrehordására használ – mozgását akadályozza, és a könyvtár esetenként előforduló mozgáskorlátozott látogatóinak nehézségeit fokozza.

Befejezésül utalnunk kell a negatív tagolás módszerére. A könyvtári enteriőr többször említett zsúfolt jellegének, monotóniára hajló jellegének feloldására jó eredménnyel lehet alkalmazni az elhagyások módszerét. Minél nagyobb könyvtárról, minél nagyobb terokról van szó, annál tudatosabban, fokozottabban kell ehhez az eszközhöz folyamodnunk. Az olvasóasztalokkal tömött teremben, méretétől függően egy, két, vagy több asztalcsoport kihagyásához kell venni a „bátorságot” s helyükre más jellegű bútorcsoportokat, például foteleket kell állítani, amelyek éppen úgy az olvasás szolgálatában állnak, csak éppen változatosságot kínálnak. A könyvállványok feszesen sorakozó betűfelületei

betű

nek ritmusát is érdemes megtörni azzal, hogy egy-egy tengelytávolságot rendhagyó módon megnövelünk, vagy egy-egy állványt teljes egészében elhagyunk. A kihasználatlanul maradó területre növények, vagy ha a forgalom megköveteli ülőbútorok kerülhetnek.

AZ ENTERIÖR KOMPOZÍCIÓJÁNAK ÉPÍTÉSZETI-TÉRBELI MEGJELENÉSE

A könyvtári belső tér értékét két veszély fenyegeti. Az egyik a rendnek, rendszerezettségnek túlhajszolása. Erre a könyvtárosok egy része és az építészek egy része is hajlamos. Ha ez a két hajlam egymást erősítően találkozik össze, akkor katonai díszszemlék lélektelen fegyelme kísérhet meg bennünket a kész térbe lépve. Kétségtelen előnye lehet ennek, hogy mindent okosan és gyorsan meg fogunk találni benne, és pánikszerű gyorsasággal fogunk elmerülni a keresett könyv lapjaiba.

A másik veszély természetesen ennek az ellenkezője, a megoldások túlbonyolítása, a feladatok túlrészletezése. Amire ismét hajlamosak lehetnek a könyvtárosok is, és a szabványosított építészet monotóniája elől menekülő tervezők is. Az így formált térben az a veszély fenyeget, hogy a könyvek felállításának rendjét – abc, szakszám, sorszám, szerző, tárgy szó stb. – a gyakorlatlan látogató nem képes követni, de a gyakorlott sem tájékozódik zavartalanul.

Természetesen meg kell találni azokat a középutakat, amelyekben a terek tagoltsága gazdagítja a térélményt, és segíti a tájékozódást, amely zsúfoltan sem nyüzsgő, de kisforgalomban sem élettelen, amelybe nemcsak a másik ember hozhat otthonosságot, s amelyben a másik ember sem hat zavaróan.

Szakszervezeti könyvtárak vidéken 1971–1974

MÓNUS Imre

A dolgozat minden fogyatékosága abból ered, hogy kénytelen csak a statisztikákból kiindulni, és nem hanyagolhat el egyetlen tényezőt sem, mert ezáltal a másikká értelmetlenek maradnak. Kétségtelen, hogy ez a statisztikai szemlélet emeli a tényhatást, minden megállapítás előtt ott vannak a bizonyító erejű számoszlopok és sorok, de ugyanez okból nehézkessé is teszi a követést.

A tanulmány nem lezárni, sokkal inkább elindítani kívánja a kutatást, a föltárást. Látni fogja majd az olvasó, hogy csak érzékelteti az írás a jelenségeket, de a területi korlátok miatt azokat valós mélységükig nem tárhatja föl. Ez a későbbi munkákra vár. Számos szakaszt nem lehetett lezárni éppen ezért, mert nincsenek az összefüggések kellő-